

Komisyon Episkopal Nasyonal Jistis ak Lapè

*Dyalòg Nasyonal ak Eleksyon:
Ki chimen pèp la dwe pran?*

*Gwoup Rechèch ak Refleksyon
Jilap Nasyonal*

10

Pòtoprens, Novanm 2005

De ti mo pou kòmanse

Gwoup Rechèch ak Refleksyon JILAP (GRR) te òganize dezyèm ak twazyèm seyans travay li pou lane a sou 2 tèm k ap fè aktyalite anndan peyi a. Komisyon Dyalòg Nasyonal la apènn renmèt rapò li bay Prezidan peyi a Mèt Boniface Alexandre. Koze eleksyon an menm pokò janm ka fin rive klè.

Kidonk, pèp la twouve l nan yon kalfou ki gen 2 tèt : Dyalòg Nasyonal ak Eleksyon. Men pèsonn pa wè klè, pa ka di l aklè kote li dwe mete pye l. Se poutèt sa Gwoup Rechèch ak Refleksyon an eseye manyen rasin kesyon sa yo. Ki sa sa vle di Dyalòg Nasyonal ? Ki kondisyon ki dwe reyini pou yon Dyalòg Nasyonal? Eske Dyalòg Nasyonal posib ansanm avèk Eleksyon ? Pou kisa koze eleksyon an prèske vle vire tèt anba? Ki dizon sektè dwa moun nan ta dwe pote? Nou pa kwè nou rive fè limyè yon fason total kapital sou tout kesyon ki poze yo. Men gwoup la fè jefò pou l manyen pwoblèm yo nan rasin yo. Deba ki louvri a dwe konsènen tout sektè k ap batay pou chanje figi peyi nou an. Gwoup Rechèch ak Refleksyon Jilap ap tann kòmantè oubyen lòt lide bò kote tout òganizasyon ak sitwayen.

Bon lekti !

Dyalòg Nasyonal ak Eleksyon : se 2 fas nan yon menm pwojè politik

Li enpòtan pou n konprann difikilte ki genyen pou separe 2 kesyon sa yo : Dyalòg Nasyonal ak Eleksyon. Li menm vin enposib pou sa fèt. Rezon an senp : pèsonn pa ka di se eleksyon k ap vin regle pwoblèm peyi a. Men an menm tan, nou pa ka pase twòp tan ap fè dyalòg, paske fòk gen renouvèlman pèsònèl politik la. Kidonk, peyi a nan yon sitiyasyon katchouboumbe. Anpil moun pa wè klè. Y ap mande tèt yo ki wout pou yo fè.

Sistèm ekonomik, politik ak sosyal ki tabli nan peyi a depi anviwon 200 lane rive nan bout li. Pèsonn pa bezwen gwo save pou konprann pwodiksyon richès ki chita sou rapò dimwatye (2 mwatye) a pa rete souf ankò. Se vre, pi fò moun k ap travay se nan agrikilti yo ye. Men pwodiksyon agrikòl la an kriz. E politik neyoliberal la pa sispann mete abse sou klou. Jiska prezan, pa gen nouvo modèl ki pwopoze ki pou ranplase sistèm dimwatye a. Peyi a plis tounen savann pou pwodui pèpè layite kò yo ak pou trafik dwòg deplòtonnen. Konsa krim ak koripsyon prèske tounen rasin san bout.

Sistèm politik ak sosyal la rive nan bout li. Elit peyi a sispann sèl kòk chante. Li pa gen kapasite ankò pou l mennen bak politik peyi a jan l vle. Mas pèp la di li bouke anba sistèm k ap mete yo sou kote (sa nou rele « eksklizyon an »). Yo mande pou yo patisipe kòm sadwa nan trase wout pou bati yon lòt Ayiti. Men anpil sektè toujou vle voye jete prezans mas pèp la sou teren politik la. Anpil lòt pa wè kouman pou entegrasyon sa a fèt. Kidonk, rapò politik ak sosyal tradisyonèl yo se sous yon seri avantaj ak privilèj. Ou gen dwa gen konsyans avantaj ak privilèj sa yo se pitit vant enjistis ki tabli nan peyi a, men, sa pa vle di ou pare pou ou kite avantaj ak privilèj yo dèyè.

Nou kwè tout moun ka konprann ki sa sa vle di chapant yon peyi ki mande refèt. Se pa tout etranje ki konnen se nan kalfou sa a Ayiti twouve l. Epitou, anpil nan yo gen gwo responsablite nan sitiyasyon malouk n ap viv la a. Se yo ki prèske gen lavwa ochapit jounen jodi a. Si Ayisyen pa ranmase karaktè yo epi pran responsablite yo, pi ta ka vin pi tris.

Eske Dyalòg Nasyonal ak Eleksyon ka pèmèt rebati chapant peyi a?

Pi gwo lide a nou dwe konprann se : youn pa ranplase lòt. Ou pa ka di non plis w ap pran youn kite lòt la. Dyalòg Nasyonal ak Eleksyon, se 2 faz yon menm pwosesis politik. Nannan pwosesis la, se chanje Leta ak sistèm peze souse a. Lè sa a, demach n ap adòpte yo sètoblize klè. Nou pa p ka jwenn yon lòt chapant pou sosyete peyi d Ayiti san nou pa fè radyografi chapant peyi a k ap depafini. Konsa, yon Dyalòg Nasyonal reyèl genyen pou l rapousuiv 5 objektif. Men yo :

- 1- Mete aklè mak fabrik sistèm ekonomik, sosyal ak politik ki an kriz jounen jodi a. Se pa lonje dwèt sou grenn moun ki pi enpòtan, menm si yo dwe konsidere responsablite pèsònèl la tou. Sitou, nou dwe gade ki kalte klas, gwoup sosyal ki jwenn benefis sistèm nan epi ki gen enterè pou l rete tennfas.
- 2- Evalye nivo depandans peyi a ak move konsekans sitiyasyon sila a charye pou pwogrè ak devlopman peyi a.
- 3- Fè bilan rejim politik ki pase alatèt peyi a pandan 50 dènye lane yo epi fè limyè sou responsablite yo genyen nan katastròf n ap viv jounen jodi a.
- 4- Defini priyorite ak ijans nasyonal ki se sèl garanti pou nou rive kontinye viv ansanm sou bout tè sa a.
- 5- Tabli yon kad global ki pou fasilite mobilizasyon ak enplikasyon diferan sektè sosyal yo nan pwosesis la.

Lè nou konsidere objektif sila yo, nou ka konprann koze Dyalòg Nasyonal la pa ka zafè yon ti ponyen moun. Se yon pwosesis mobilizasyon sosyal ki pou louvri wout yon nouvo pwojè sosyete.

Sa k ap pase nan koze eleksyon yo montre nou plis sou chimen pou pwoblèm yo vin pi grav nan peyi a. Nou di sa deja, pwoblèm fondanatal peyi a makonnen ak chapant sosyete nou an ki dwe refèt onivo ekonomik, politik, sosyal ak kiltirèl.

Pou kisa eleksyon k ap klewonnen jounen jodi a pral mete absè sou klou ?

Ijans peyi a jodi a se pa renouvèlman pèsone politik la, paske se pa sa ki ka ede chanje Leta peze souse a. Yon lòt bò, se menm pa nasyon an ki kontwòle pwosesis la. Kòm se pa yon chwa nasyonal oubyen ekspresyon dwa granmoun peyi a, eleksyon plis parèt oubyen tounen yon jwèt mètdam. Tout sa gen gwo konsekans sou lavi politik peyi a.

Premye konsekans : Pèp la pa gen konfyans nan okenn aktè politik sou teren an. Menm lè otorite ki sou pouvwa a fè konprann ap gen eleksyon pou yon lòt pouvwa pran mayèt la nan kòmansman lane 2006, konfizyon ak ensètitud gaye tribò babò. Machin elektoral la kole, elektè yo lage 2 bra pandye. Menm kandida pa konnen sou ki pye pou yo danse.

Dezyèm konsekans : Se plis lagè grenn moun kont lòt k ap fèt. Nou pa wè pwogram ak lide. Nou pa wè koze revandikasyon k ap klewonnen epi mobilizasyon k ap fèt pou ranmase yo. Prèske tout kandida se lajan y ap depanse pou mete bann rara nan lari.

Twazyèm konsekans : Machin elektoral la deraye. Peyi a plis kwaze bra l ap gade. Lè tout bagay fin vire tèt anba, eske etranje yo pa p vire do yo epi lage nou nan mera pi plis. Gwo pwisans etranje yo genyen enterè pa yo y ap defann nan peyi a. Eleksyon yo ta dwe pèmèt yon nouvo gouvènman pèpè tabli nan peyi a. Se poutèt sa yo pran kontwòl pwosesis elektoral la. Men an menm tan, y ap klewonnen se Ayisyen, se Konsèy Elektoral la ki mètdam kesyon an. Kidonk, se etranje kou Ayisyen k ap mennen jwèt mètdam nan.

Ki wòl ak reskonsablite sitwayen yo genyen ?

Premye gwo reskonsablite nou genyen, **fòk nou pale oubyen fè sonje siyifikasyon reyèl eleksyon yo**. Pa gen solisyon pou gwo pwoblèm ak kriz peyi a ki ka sòti nan eleksyon. Tout moun konnen kalte boulevès politik, ekonomik ak sosyal k ap brase bil sosyete nou an. Tout moun konnen kijan pwoblèm grangou ak lamizè, anviwònman an k ap depafini grav. Eleksyon yo t ap ka sèlman louvri pòt pou poze pwoblèm sa yo. Pati politik oubyen kandida ki di yo gen solisyon, se gwo manti. Tankou nou deja di l, se yon nouvo Leta, yon nouvo sosyete nou gen pou konstwi. Se gwo batay ak mobilizasyon sosyal ki ka louvri wout pwojè sila a.

Nou genyen tou **wòl pou chèche mete etranje a nan plas li**. Sitiyasyon konfizyon n ap viv jounen jodi a mande yon repons prese prese. Nou dwe travay pou peyi a rejwenn dwa granmoun tèt li. Depi 1986, gwo pwisans etranje yo toujou chèche pran plas Leta ak aktè sosyal ayisyen yo. Konsekans yo klè jounen jodi a. Gwo responsab peyi a ak anpil Ayisyen toujou kache oubyen lage kò yo nan men kominote entènasyonal. Depi 1986, menm kominote entènasyonal la pa sispann klewonnen gwo èd lajan yo deside bay Ayiti. Men pwomès sila yo pa janm respekte. Sa ki lakòz plis desepsyon kay pèp la. Nou pa ka di nou pa bezwen èd ki sòti lòt bò dlo. Men li lè, li tan pou nou konprann nouvo Leta ki pou bati nan peyi a, se sou do Ayisyen pou sa chita.

Men pwoblèm nan, aktè sosyal ak politik ki dwe ranmase reskonsablite sa a gen pwoblèm pa yo. Paske prèske tout enstitisyon peyi a an kriz. Trafik dwòg ak lòt rezo kriminel layite kò yo nan tout nivo sosyete a. Konsa, gen yon gwo defi nou dwe leve : ede mas pèp la reprann lapawòl ak rekòmanse òganize l sou yon baz konsekans. Eleksyon, se youn nan moman ki ka ede travay remobilizasyon sa a fèt.

Konsa, nou gen reskonsablite pou **ede konstwi yon nouvo konsyans sosyal ak patriyotik**. Oganizasyon dwa moun yo ta dwe pote kole nan konbit sila a anvan, pandan ak apre eleksyon. Pou nou vanse sou chimen sila a, nou dwe voye jete chire pit k ap fèt pou kontwole espas pouvwa ak pou defann enterè politik patizan.

Jefò nou dwe fè, se travay pou ede konstwi yon nouvo lidèchip onivo sosyal ak òganizasyonèl. Eleksyon yo montre gwo pwoblèm ki genyen nan nivo sa a. Kandida fè pil sou pil. Men nou pa wè lidè ki rasinen nan yon pwojè kolektif. Eleksyon yo tounen yon jwèt madigra kote se plis enterè pòs ak privilèj oubyen dyòb k ap diskite.

Se sa k fè **nou gen reskonsablite pou ede pèp la wè pi klè nan sitiyasyon peyi a ap viv.** Travay louvri je sa a dwe fèt nan tout nivo : depatmantal, lokal, rejyonal ak nasyonal, elatriye...

Nan menm lit pou kreye enstitisyon Leta valab, epi pou blije pati politik yo pran kesyon refòm Lajistis la oserye, Jistis ak Lapè nan kad Fowòm Sitwayen pou Refòm Jistis penal la (yon inisyativ CEDH, HSI ak JILAP) mete devan tout aktè yo pwopozisyon pou fè **yon Pak pou reyalize refòm Lajistis** tout moun ap espere a. Pak sa a dwe pèmèt divès aktè yo louvri yon deba piblik sou refòm nan.

Fowòm sitwayen an **envite tout aktè yo, sa vle di tout gwoup ak enstitisyon ki gen enterè pou refòm nan fèt, pou yo antre nan yon deba sou fondman ak avni refòm nan.**

Plis toujou, Gouvènman tranzisyon an dwe bay yon enfòmasyon klè sou refòm li vle tanmen atravè yon seri dekrè k ap prepare. Li dwe enfòme tou sou tout negosyasyon l ap mennen ak tout akò ki fèt ak kominote entènasyonal la ki kapab genyen enflyans sou refòm sistèm Lajistis la pi devan. Fowòm nan fè sonje : premye egzijans tout demokrasi se enfòmasyon transparan e konplè sou sa Gouvènman an ap mennen ak sou rezon ki fè l fè sa l ap fè a. Kominote entènasyonal la ki yon patnè pou zafè finans kapab manifeste apui li ak demach refòm Lajistis la, men se **aktè ayisyen yo ki dwe rete mèt li.**